

Fani za Fasihi Zinazoibua Fantasia Katika Hadithi za Watoto za Nyambura Mpesha

Janice Mwikali MUTUA
Egerton University, Kenya

&

Chai FURAHA
Egerton University, Kenya

ABSTRACT

This paper investigates, identifies and analyses the use of fantasy by children's writers. Through the use of content analysis tool under the guidelines provided by Bormann's Fantasy Theme Theory, literary devices used by children's writers in relation to fantasy were identified and analysed. The theory stipulates that sharing of group fantasies creates symbolic convergence. Four tenets of the theory were used to analyse the structure and significance of fantasy in Nyambura Mpesha's children's stories which were published between the years 1997–2005. To achieve this, four selected Kiswahili short stories by the author were studied and analysed. Aspects of literature used by writers in the structuring of fantasy were spelt out. The data was analysed qualitatively. The study highlighted the elements of fantasy and showed how authors entertain and educate children through literary works.

Keywords: Fantasy, literary devices, children's literature

IKISIRI

Makala hii inaichambua dhana ya fantasia kama mbinu katika utunzi wa hadithi za watoto. Imebainisha fani za fasihi zinazoibua fantasia katika hadithi za watoto za Nyambura Mpesha. Kwa mujibu wa nadharia ya fantasia ya Bormann, maana ya ishara zinazotumika katika fantasia husababisha ushirikiano na utangamano. Makisio manne ya nadharia hii yalitumiwa kama mihimili iliyouongoza utafiti huu katika kuchanganua muundo wa fantasia katika kazi teule za Nyambura Mpesha zilizochapishwa kati ya miaka 1997–2005. Kuafikia haya, vitabu vinne vya hadithi vilivyoandikwa na mwandishi katika lugha ya Kiswahili vilisomwa na kuchanganuliwa. Hadithi zilizohusishwa ni, *Nyani Mdogo* (1997), *Kuku na Mwewe* (2001), *Chura na Mjusi* (2003) na *Mende Mdogo* (2005). Data ya kimsingi ilianguzia vipengee vya fasihi vinavyotumiwa na waandishi katika ujenzi wa fantasia. Mbinu ya kithamano ilitumika katika uchanganuzi wa data na kueleza matokeo ya utafiti. Makala hii imetoa mwanga kuhusu vipengee mbalimbali vya fasihi vinavyoibua fantasia katika hadithi za watoto.

1. UTANGULIZI

Watoto ambao ni kizazi cha kesho huhitaji vitu mbalimbali ili wakue vyema. Wanahitaji kuwa na ujuzi na maadili ili wayakabili maisha ya baadaye. Ingawa

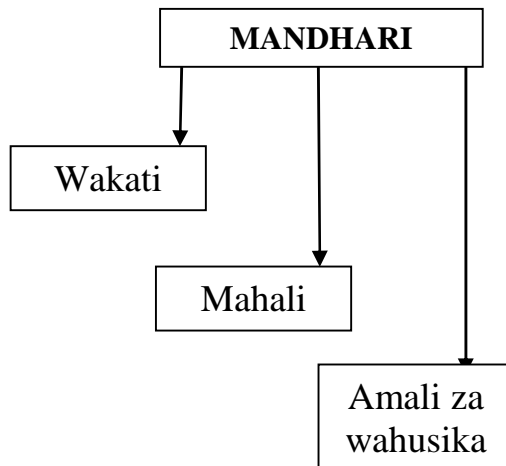
utoto ni wa miaka michache, ni wakati muhimu sana katika maisha ya mwanadamu yeyote kwa sababu kila mtoto huhitaji nasaha na uelekezi mwema. Odaga (1985) anaeleza jinsi fasihi inavyowasaidia watoto kufahamu yanayotendeka katika jamii zao na pia ulimwenguni kwa jumla. Fasihi huwasaidia watoto kutamalaki hulka nzuri na kuwaepusha na tabia mbaya. Ni sanaa muhimu sana hasa hivi leo ambapo vyombo vya habari vimeachwa kukidhia matakwa ya watoto ya kifasihi. Odaga (1985) anaendelea kueleza kuwa hadithi za watoto zimekuwepo tangu jadi ambapo watoto wamekuwa wakizifurahia kupitia fani simulizi kama ngano, nyimbo, methali, vitendawili, mafumbo na semi. Kiambajengo muhimu katika hadithi hizi ni mbinu ya fantasia. Kwa mujibu wa Armitt (2005), waandishi hutumia fantasia kueleza mambo kwa njia iliyokiukauhalisia ili kuwasilisha ujumbe muhimu kwa hadhira. Hadithi za fantasia huchota malighafi yao kutoka katika tanzu za fasihi simulizi kama vile visasili, miviga, methali, vitendawili, mafumbo, hurafa, hekaya na ngano. Waandishi wengi wa hadithi za watoto hutumia wahusika ambao ni wanyama ili kupitisha ujumbe kwa hadhira yao. Utafiti huu ulichanganua fani za fasihi zinazoibua fantasia katika hadithi za watoto zilizoandikwa na Nyambura Mpesha.

Hunt (1990) na Sadner (1996) wanasema kwamba kazi za fasihi kama vile fantasia huhusisha wahusika wasio wa kawaida. Wahusika kama wanyama hupewa sifa za binadamu kama kuwaza, kuzungumza na kupigania haki. Pia, wao hupewa majukumu tofauti tofauti. Jukumu la uchunguzi huwa na mhusika mmoja mkuu. Yeye hutarajiwa kuchunguza na kutoa suluhisho la tatizo au mgogoro unaozuka katika usimulizi. Anapowaokoa wahusika walio katika dhiki hutambuliwa kama shujaa. Kwa upande mwingine, Gates et al. (2003) anasema kuwa majukumu ya mhusika nguli katika fantasia ni kuwaokoa walio hatarini kwa kuwashinda na kuwaangamiza maadui wao. Utafiti huu umeyaangazia majukumu ya wahusika katika hadithi fupi za watoto zilizoandikwa na Nyambura Mpesha na jinsi anavyowatumia kuibua fantasia katika hadithi hizo.

Senkoro (1982) anasema maudhui na fani ni pande mbili za sarafu moja. Maudhui hupata malighafi yake kutokana na maswala mbalimbali ya kijamii mathalan falsafa ya utunzi, migogoro katika jamii, jamii yenyewe, utamaduni wa watu na historia yao. Kadhalika, maudhui huhusisha maswala kama vile uongozi, elimu, dini, ukoloni na ukoloni mamboleo. Cragan na John (1995) wametilia mkazo kuwa maudhui au malengo ya msanii katika kazi za fantasia huhakikiwa kwa kutambua na kuchanganua ishara zote zilizotumiwa na mtunzi. Kwa mintarafu hii, mhakiki hueleza maana ya ishara na vidokezi vilivyohusishwa na mtunzi. Utambuzi na uchanganuzi wa vidokezi huhusu maelezo ya tamathali za lugha zilizotumika. Mintarafu ya maoni haya, utafiti huu umetambua na kutoa maelezo ya mbinu mbalimbali za lugha zilizotumiwa na Nyambura Mpesha katika hadithi za watoto pamoja na kueleza umuhimu na majukumu ya kila ishara na vidokezi hivi katika ujenzi wa maudhui yanayoibua fantasia katika hadithi za watoto.

Wamitila (2003) akieleza kuhusu vijenzi vitatu vikuu vya mandhari amekisia kwamba maeneo halisi ya kijiografia kama vyumba, amali za wahusika, na wakati

ambapo tukio fulani hutendeka katika kazi ya fasihi kwa mfano msimu wa masika, kiangazi au kipindi cha njaa kubwa au mavuno huchangia pakubwa katika ujenzi wa fantasia. Isitoshe, kulingana na maoni ya Wamitila ni muhimu wahakiki wachanganue mandhari kiusomi, kimaadili, kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiujumi na hata kihisia. Utafiti huu umeeleza jinsi vijenzi hivi vilivyochangia mandhari mbalimbali yanayojenga fantasia katika hadithi zilizohakikiwa. Mchoro ufuatao unaonyesha vijenzi mbalimbali vya mandhari.

Japo si waandishi wengi wameshughulikia msuko na fantasia, Wamitila (2006) anakisia swala hili. Anaelezea misuko inayofaa katika utunzi wa kazi za fasihi kwa jumla. Anajadili aina mbili za msuko yaani msuko sahili na msuko changamano. Kutokana na maelezo yake, inakisiwa kwamba fantasia huibuka katika msuko sahili pale ambapo matukio hufuatana kimpangilio na kiusababishi jinsi yanavyotokea kiwakati. Wamitila (2010) anahitimisha kwa kueleza kwamba msuko katika fasihi ya fantasia huwa mwepesi (sahili) ili kumwezesha msomaji kufuata matukio kikamilifu. Maelezo haya yalitumika kama msingi wa kufafanua msuko unaopendelewa na Nyambura Mpesha katika hadithi za watoto. Maoni haya yanaeleza aina za misuko inayopendelewa na waandishi wa fantasia.

2. MBINU ZA UKUSANYAJI DATA

Baada ya kusoma kila mojawapo ya hadithi zilizoteuliwa kwa makini, uhakiki wa kila hadithi ulifanywa kwa kuzingatia fani za fasihi ambazo ni: wahusika, maudhui, mandhari, na msuko (ploti) huku uhusiano wa kila fani na fantasia ukidondolewa. Wahusika wote katika kila hadithi waliainishwa na kuchanganuliwa kulingana na majukumu waliyopewa na msanii. Umuhimu wa kila mhusika katika uwasilishaji wa maudhui na uumbaji wa fantasia ulifafanuliwa. Mandhari mbalimbali ambamo wahusika wanatekelezea shughuli zao yalibainishwa na kurekodiwa. Vilevile, maelezo mwafaka ya jinsi mandhari mbalimbali yalivyochangia katika ujenzi wa fantasia na uwasilishaji wa maudhui

yalitolewa. Baadaye, maelezo kuhusu msuko wa kila mojawapo ya hadithi husika na jinsi misuko hiyo inavyoibua fantasia iliingaziwa.

2.1 UCHANGANUZI WA DATA

Baada ya kurekodiwa, data ilipangwa katika makundi kwa minajili ya kufanyiwa uchanganuzi. Utambuzi wa dhana mbalimbali zilizopatikana katika matini ambazo zinaibua fantasia ulifanywa. Sifa za fantasia kulingana na mwongozo wa nadharia ya fantasia ya Bormann (1990) zilifafanuliwa. Sifa zote zilichanganuliwa kwa minanjili ya kutathmini matumizi ya fantasia katika hadithi za Nyambura Mpesha na kufafanua umuhimu wake katika hadithi za watoto.

Mhimili wa kwanza wa Nadharia ya fantasia ya Bormann (1990) unashikilia kuwa, fantasia huhusu ubunifu wenye udhahania unaotokana na matukio mbalimbali ambayo huathiri uumbaji wa wahusika na uchaguzi wa mandhari. Vilevile, matukio husika hutolewa kama ngano, vichekesho, methali au sitiari na tungo nyingine za kisanaa. Isitoshe, hisia na lengo linalosababisha tukio fulani hupatikana katika matini. Uchanganuzi wa sifa mbalimbali za wahusika pamoja na maudhui wanayowasilisha ni vipengee vya kifasihi vilivyochanganuliwa kwa mujibu wa kisio hili huku tathmini ya jinsi kila mojawapo wa fani hizi za fasihi inavyoibua fantasia ikifanywa. Ni dhahiri kuwa ufafanuzi na uhakiki wa wahusika uliweka msingi wa kufafanua mandhari na msuko wa hadithi husika na kuonyesha uhusiano wake na fantasia. Hata ingawa fantasia huhusisha mambo ya udhahania, kuna uhalisia ndani yake ambao unaweza kuifaa jamii.

Mhimili wa pili unashikilia kwamba, katika usimulizi, hadithi za fantasia hutoa wasifu wa mtu fulani, kundi la watu, jamii au taifa. Mintarafu ya haya, mhimili huu ulifaa katika uanishaji wa wahusika katika hadithi teule. Majukumu ya wahusika yalifafanuliwa baada ya kutambulisha aina ya wahusika waliotumiwa. Usawiri na sifatabia zao ziliwekwa wazi na kufafanuliwa. Umuhimu wa kila mhusika ulielezwa. Haya yalichangia katika utambuzi wa aina za wahusika na umuhimu wao katika ujenzi wa fantasia. Hatimaye, kwa misingi ya mhimili huu, utafiti ulitathmini jinsi kipengee cha uhusika kinavyotumiwa kuibua fantasia katika hadithi za watoto za Nyambura Mpesha.

Mhimili wa tatu unaeleza kwamba, uhalisia huundwa kutokana na ishara. Hivyo, uchanganuzi wa fantasia ni njia ya msingi ya kutambulisha uhalisia unaotokana na ishara mbalimbali. Ukiongozwa na mhimili huu, utafiti ulichanganua mandhari kama ishara ya mawasiliano. Mhimili huu ulichangia pakubwa katika utambuzi wa mandhari yanayopendelewa na waandishi wa fantasia kwa kujikita katika uchanganuzi wa mandhari anayotumia Nyambura Mpesha katika hadithi zake za watoto. Maelezo kuhusu umuhimu wa mandhari hayo na jinsi yanavyoibua fantasia katika hadithi za watoto yalitolewa. hata ingawa fantasia ni udhahania, kwa mujibu wa mhimili huu ilibainika kwamba uchanganuzi wake ni njia ya msingi ya kutambulisha uhalisia unaotokana na ishara mbalimbali kama vile mandhari.

Aidha, nadharia ya fantasia inaeleza kuwa maudhui na dhamira katika fantasia hujitokeza katika mivutano kati ya wema na uovu ambapo mivutano hiyo huweka wazi na kueleza uhalisia wa ishara zilizotumika. Mhimili huu ulitumiwa kuchanganua ploti au msuko. Mivutano ya wahusika humsaidia mtunzi katika uchaguzi wa msuko unaofaa katika kazi yake. Mivutano iliyorejelewa na nadharia inawagawa wahusika katika makundi mawili pekee. Kundi la kwanza linawakilisha wema ilhali la pili linawakilisha uovu. Kutokana na haya ni dhahiri kwamba matukio yatakayohusishwa katika hadithi huwasilishwa katika msuko sahili. Mhimili huu ulishughulikia jinsi mwandishi alivyopanga vitushi mbalimbali kutokana na vitendo vya wahusika wake katika msuko sahili ili kuibua fantasia katika hadithi zake.

Uchanganuzi wa maudhui, wahusika, mandhari na msuko, unaonyesha ufafanuzi wa uhusiano uliopo baina ya fani hizo na mbinu ya fantasia. Maudhui yalipangwa kwenye makundi ambapo mtafiti alitathmini matumizi ya mbinu ya fantasia katika uwasilishaji wa maudhui hayo. Ilibainika kuwa fantasia ni kifaa mwafaka katika ufunzaji wa maadili katika hadhira changa. Hatua ya ulinganuzi wa wahusika hii iliufaa utafiti kwa kuwa iliuelekeza katika ufafanuzi wa wahusika wema na wale waovu jambo ambalo huchangia pakubwa katika kuibua fantasia katika fasihi ya watoto. Ufafanuzi wa wahusika pia ulichangia katika jitihada za ubainishaji wa maudhui yanayoibua fantasia hasa yale ambayo yanahusu mvutano kati ya wema na uovu. Ifahamike kwamba katika hadithi nyingi migogoro huibuka mara kwa mara ambapo wahusika hukosana na pakaibuka mivutano.

3. UCHANGANUZI NA UWASILISHAJI WA MATOKEO

Katika hadithi zilizohakikiwa, ilibainika kwamba mwandishi Nyambura Mpesha ametumia vipengee mbalimbali vya kifasihi ambavyo ni wahusika, maudhui, mandhari, na msuko kuibua fantasia katika hadithi zake za watoto.

3.1 WAHUSIKA

Kisa cha *Nyani Mdogo* kina wahusika wa aina nyingi kama vile wanyama, ndege na mashine. Mwandishi ameibua fantasia kwa maneno na vitendo mbalimbali vya wahusika hawa kama inavyowasilishwa katika jedwali la 1 hapa chini.

Jedwali la 1: Wahusika katika hadithi ya Nyani Mdogo.

Aina ya Wahusika	Majina	Sifa tabia	Umuhimu/ Majukumu katika ujenzi wa fantasia
Wanyama	Nyani Mdogo	i. Mhusika mkuu ii. Mtiifu iii. Mwenye bidii iv. Mwenye subira v. mpelelezi	<ul style="list-style-type: none"> Anawasilisha maudhui makuu katika hadithi Kuonyesha binadamu umuhimu wa kutia bidii maishani ili kupata kile akitamanicho maishani
	Baba na Mama	i. Wazazi wa Nyani Mdogo ii. Hawawajibiki katika ulezi	<ul style="list-style-type: none"> Kuendeleza uwasilishaji wa maudhui makuu (utafiti) Wanawakilisha wazazi wasiowajibikia jamii zao
	Babu	Mnyenyekevu	<ul style="list-style-type: none"> Babuye Nyani Mdogo Anamwajibikia mjukuu wake na kumpa ushauri kuhusu usasi wa elimu
Ndege	i. Kanga ii. Mbuni	Ubinadamu	<ul style="list-style-type: none"> Kuendeleza maudhui makuu
Kifaa	Ndege (eroplani)	Wepesi	<ul style="list-style-type: none"> kukamilisha maudhui yanayohusiana na elimu ya teknolojia ya usafiri mwepesi
Binadamu	Mtu (rubani)	Mwajibikaji	<ul style="list-style-type: none"> Kuendeleza maudhui makuu wanaendeleza maudhui ya mwandishi huku wakimsaidia katika kumsawiri Nyani Mdogo

Sifa na tabia za wahusika katika hadithi hii na utekelezaji wa majukumu waliyopewa na mwandishi ni mambo yanayoambatana na mbinu ya fantasia ikizingatiwa kuwa yote wanayoyatekeleza yamekiuka uwezo wao katika hali halisi. Vilevile, Nyani Mdogo ambaye ni mhusika bapa katika hadithi hii anaendeleza fantasia kupitia kwa utendakazi na sifa za tabia zake ambapo anakuwa mwenye hamu na ghamidha kusaka maarifa.

Katika hadithi ya *Kuku na Mwewe*, mbinu ya fantasia inajitokeza katika muundo wa jamii ya Jogoo ambapo mwandishi anaeleza kuwa Jogoo anasimama kama baba watoto na mume wa Kuku. Kuwa na jamii yenye msingi imara hata ingawa wahusika katika familia ile ni ndege ni fantasia. Jogoo amesawiriwa kama mwajibikaji katika kuhakikisha kwamba anayakidhi mahitaji ya familia yake kwa udi na uvumba. Ni baba anayeijali jamii yake yaani, mke na watoto wake. Mwandishi anathibitisha haya kwa kusema kuwa kila siku Jogoo yu mbioni kuitafutia jamii yake riziki. Haya yanabainika pale mwandishi anapoonyesha kwamba kila mara Jogoo yuko tayari kufanya lolote lile ili ahakikishe kuwa kuna usalama katika familia yake. Isitoshe, Jogoo anahuzunishwa sana na hatua ya Mwewe ya kuwala wanawe na kwa sababu hii anaihimiza jamii yake itorokee mjini ili ijiepushe na vitisho na dhuluma za Mwewe.

Kwa upande mwingine, Kuku ambaye ndiye mke wa Jogoo anawajibika kama mama katika jamii. Ijapokuwa yeye ni ndege, anajishughulisha na kazi za kuwalisha pamoja na kuwanadhifisha wanawe. Bali na haya, Kuku ni mhusika mwenye bidii ya mchwa katika kuhakikisha kwamba jamii yake inawajibikiwa vilivyo na mahitaji yake ya kimsingi yamekidhiwa. Anafanikisha haya pale anapoonekana akiomba wembe kutoka kwa Mwewe awanyolee wanawe. Kando na kutia bidii katika kuwapikia wanawe, anaonekana akijikaza sana kuutafuta wembe uliopotea na kuwalinda wanawe kutokana na dhuluma za Mwewe. Sifa na tabia hizi za Jogoo na muundo wa familia yake ni mambo ambayo mwandishi wa hadithi hii ameyatumia kuibua fantasia.

Katika hadithi ya *Chura na Mjusi*, mwandishi amewapa wahusika wake ambao ni wanyama sifa na majukumu yaliyokiuka hali inayotarajiwa katika maisha yao halisi. Mbinu ya fantasia inajengeka mwanzoni mwa hadithi mwandishi anapowataja wanyama hawa wawili kuwa ni marafiki wa kufa kuzikana. Hata hivyo, Chura amesawiriwa kama mnaiki asiyeaminika. Kama mmojawapo wa wahusika wakuu katika kazi hii, Chura ni mjanja anayetumia sauti tamu iliyopakwa mafuta kumhadaa mwenzake. Chura anamweleza rafiki yake kwamba nyama waliyokuwa wakitawayarisha ili kuwaandalia wageni ilikuwa ngumu na ilihitaji kuni nyingi ili iive vizuri (uk. 9). Ukweli ni kuwa Chura alikuwa na nia mbaya kwamba wakiondoka kwenda porini kutafuta kuni angerudi nyumbani na kuishambulia minofu ya nyama peke yake. Usawiri wa mhusika huyu na matendo yaliyotajwa katika muktadha huu pamoja na hisia zinazoambatana nayo yametekelezwa na wanyama ili kuizungumzia na kuiielekeza hadhira kwa nia ya kuielimisha na kuipa nasaha dhidi ya ubinafsi na tamaa. Kwa sababu hii fantasia inajitokeza katika uhusika.

Mhusika Mende Mdogo katika hadithi ya *Mende Mdogo* anahusika katika vitendo vinavyoibua fantasia. Akiwa katika makazi yake (nyuma ya kabati) anashuhudia uhasama unaofanyiwa mende wenzake. Kulingana naye, mende wanatiliwa sumu kwenye chakula kwa nia ya kuwaangamiza. Kila uchao maisha yao yanakuwa hatarini. Kwa kuwa mhusika Mende Mdogo ni mdudu katika hali halisi, mbinu ya fantasia inaibuliwa na tabia na uwezo aliopewa na msanii wa kukabiliana na dhiki ya mende wenzake. Mwandishi anampa Mende Mdogo

uwezo wa kuwaza na kuwazua kuhusu jinsi anavyoweza kujikinga na kujisalimisha kutokana na hali ya kuuliwa kwa sumu. Anabahatika kukutana na Nyani ambaye amechorwa kifantasia kama mganga mashuhuri mwenye uwezo wa kubadilisha hali halisi ya viumbe. Mende anageuzwa kuwa panya, paka, mbwa, chui lakini katika hali hizi zote anakumbwa na hatari kubwa. Mageuzi haya yametokeleza kwa njia ya fantasia kwa sababu nyani ambaye ni mnyama wa mwituni hana uwezo wa kutekeleza haya lakini mwandishi amempa akili na sifa za binadamu. Isitoshe, amempa uwezo wa kutumia mazingaombwe ili kutatua matatizo ya wateja wake. Jedwali lifuatalo linawaangazia wahusika wengine katika hadithi hii pamoja na majukumu waliyopewa na mwandishi ili kuendeleza fantasia.

Jedwali la 2: *Wahusika na Majukumu yao Katika Mende Mdogo.*

Aina ya Wahusika	Majina	Sifa tabia	Majukumu
Wanyama	Nyani	<ol style="list-style-type: none"> 1. Safi na nadhifu 2. Mvumilivu 3. Mwenye hasira 	<ul style="list-style-type: none"> • Mganga anayeshughulikia matakwa ya Mende Mdogo
	Panya Paka Mbwa Chui	Waoga	<ul style="list-style-type: none"> • Hawa wote wanasimamia mabadiliko anayofanyiwa Mende Mdogo
Wadudu	Mende Mdogo	Mwoga Mwenye bidii	<ul style="list-style-type: none"> • Mhusika mkuu katika hadithi • Anabeba maudhui makuu katika hadithi
Binadamu	Mwindaji	Mwajibikaji	<ul style="list-style-type: none"> • Kukamilisha maudhui yanayohusiana na tamaa

3.2 MAUDHUI

Hadithi ya *Nyani Mdogo* inaonyesha kuwa mvutano baina ya Nyani Mdogo na wazazi wake unaibua fantasia unapotumiwa kuwasilisha ujumbe wa uwajibikaji katika jamii. Nyani Mdogo anataka kupata ufahamu kuhusu ndege wa mwituni kutoka kwa wazazi wake ambao wanaonekana wakiwa na shughuli nyingine. Mwandishi anaeleza jinsi ilivyokuwa vigumu kwa wazazi wale kumwajibikia mwanao. Nyani Mdogo anahitaji kuelekezwa na wazazi wake lakini hawana wakati huo. Walipokataa kumsaidia kujua aina mbalimbali za ndege, Nyani Mdogo anaamua kutafuta msaada kutoka kwa babu yake. Babu anamwelekeza na kumwagiza aende msituni ajifanyie utafiti mwenyewe. Juhudi za Nyani Mdogo

zinafanikiwa pale anapopata aina mbalimbali za ndege pamoja na tabia zao. Mwandishi wa hadithi hii anachagua kuonyesha kutowajibika kwa wazazi hivi leo kwa kuitumia jamii ya Nyani Mdogo. Watoto nao wanajifunza kwamba wanaweza kufanikiwa maishani wanapotia bidii katika mambo wayafanyayo. Maudhui haya yanaibua fantasia maadamu wahusika wanaoyawasilisha si binadamu lakini wamepewa uwezo na mwandishi wa kufanikisha vitendo vinavyofanywa na binadamu.

Maudhui ya urafiki na unafiki katika hadithi ya *Kuku na Mwewe*, yamezua fantasia. Mwandishi anayapitisha kwa kutumia mgogoro unaozua mvutano wa wema na uovu baina ya wahusika wawili wakuu ambao ni Kuku na Mwewe. Hadithi inapoanza, mwandishi anaeleza kwamba Kuku na Mwewe walikuwa marafiki wa dhati. Walifanya kila kitu pamoja na kuazimana vifaa vya nyumbani. Kutokana na kisa hiki ni bayana kwamba maudhui haya yanazua fantasia maadamu ndege ambao hawana sifa za binadamu wanahusika katika tabia za binadamu kama vile urafiki na uaminifu kwa upande mmoja na uhasama, uadui na dhuluma kwa upande mwingine.

Maudhui yayo hayo ya mvutano kati ya wema na uovu yanapatikana katika hadithi ya *Chura na Mjusi* ambapo pia yanaibua fantasia. Mgogoro baina ya wahusika wawili wakuu unaanza pale ambapo Chura anamhadaa Mjusi kwamba abaki msituni ili aende (Chura) nyumbani kuitazama ile nyama waliyoacha mekoni iwapo imepungukiwa na moto. Katika ukurasa wa 7, mwandishi anasema kwamba Chura anaongea na Mjusi kwa 'sauti ya mafuta'. Chura anasema, "Mjusi rafiki yangu..." lakini urafiki anaotaja ni wa kujinufaisha yeye mwenyewe. Ni mhusika mwenye ubinafsi mwingi na hamjali mwenzake kwa dhati. Mwandishi anatumia vitendo hivi vya Chura na Mjusi kuzua fantasia katika maudhui.

Kwa upande mwingine, vitendo vya Mjusi vimetumiwa kuwasilisha maudhui yanayoibua fantasia ambayo ni subira, utu na uaminifu (uk.16). Mwandishi anaeleza kuwa Mjusi alipobaki msituni aliendelea kutafuta na kuchanja kuni akimsubiri rafiki yake. Licha ya ukweli kwamba mandhari yale ya msituni hayakupendeza sana, aliendelea kumsubiri rafiki yake bila malalamiko. Pia, hatua ambayo Mjusi alichukua baadaye inaonyesha kwamba ni mhusika mwenye kujali maslahi ya mwenzake. Kwa kuwa hakujua kilichomkwamiza Chura mle nyumbani aliamua kwenda kumwanganalia. Kama alivyoshuku alipata kwamba kulikuwa na shida kubwa nyumbani kwao. Haya yanaonyesha kwamba, hata ingawa Chura alimwacha Mjusi akifanya kazi ngumu msituni, Mjusi bado alimjali na kumwaza na hakuwa na nia ya kulipiza kisasi.

Katika hadithi ya *Mende Mdogo*, ilibainika kwamba maudhui yameibua fantasia pale ambapo wahusika Mende Mdogo na Nyani wanawasilisha ule mvutano kati ya wema na uovu. Mende anawakilisha uovu ilhali Nyani anawakilisha wema. Hata ingawa Nyani anakumbwa na changamoto nyingi, wema unatamalaki pale anapohitimisha kujipenda na ubinafsi wa Mende Mdogo. Isitoshe matukio hayo yametumiwa kuonyesha hadhira kwamba kila binadamu anafaa kutosheka na jinsi alivyoyumbwa na Mola. Vilevile, yanafundisha kwamba

binadamu anafaa kutafuta suluhu ya kudumu badala ya kukwepa changamoto za maisha.

3.3 MANDHARI

Katika hadithi ya *Nyani Mdogo* inabainika kuwa makao ya familia ya Nyani mdogo ni mandhari muhimu katika ujenzi wa fantasia. Mwandishi amewapa fursa ya kuishi katika nyumba, kutembelewa na wageni na pia kujivinjari. Isitoshe, mwandishi anaonyesha kwamba babu yake Nyani Mdogo pia aliishi kwake. Kulingana na maelezo katika hadithi ilibainika kwamba nyumba ya babu haikuwa mbali na ile ya wazazi wa Nyani Mdogo. Huu ni muundo halisi wa makazi ya binadamu lakini hapa yamepewa nyani. Mwandishi anapotumia muundo wa makazi ya aina hii na badala ya kuhusisha binadamu anahusisha wanyama ni mandhari katika kiwango cha fantasia.

Katika hadithi ya *Kuku na Mwewe*, mandhari yanayozua fantasia yanatokana na maelezo ya mwandishi Nyambura Mpesha kwamba jamii za Kuku na Mwewe zilikuwa zikiishi pamoja katika nyumba zao huko kijijini. Mandhari haya ni ushabihikweli wa changamoto za maisha ya kijijini. Changamoto hizo ndizo zilizowaweka Kuku na Mwewe pamoja kama marafiki wakubwa. Katika hali halisi kijijini ni mahali ambapo hasa katika utamaduni wa Kiafrika jamii huishi kwa amani na utangamano. Matatizo yoyote yanapotokea inatarajiwa kwamba majirani husaidiana. Ugumu wa maisha kijijini uliwafanya Kuku na Mwewe kutangamana na kuazimana vifaa mbalimbali vya nyumbani kama jinsi binadamu wanaoishi vijijini hufanya. Vitendo na uhusika wa Kuku na Mwewe unafanya kijiji kilichotajwa hadithini kuwa mandhari yanayozua na kujenga fantasia. Kwa mfano, Kuku anapona kwamba alihitaji kuwanyoa wanawe alienda kuazima wembe wa kunyolea kutoka kwa Mwewe.

Katika kisa cha *Chura na Mjusi*, mwandishi ametumia mandhari ya kujenga fantasia kwa njia mbalimbali mathalan nyumbani kwa Chura na Mjusi. Mwandishi amewapa wanyama hawa nyumba ambamo waliishi pamoja katika hali ya amani, upendo na utangamano. Nyumba inaeleweka katika hali halisi kama makazi ya binadamu lakini hapa inamilikiwa na wanyama. Kama ilivyoelezwa awali katika uchanganuzi wa mandhari, nyumba ni ishara ya msingi imara wa jamii. Hali kadhalika, Chura na Mjusi walikuwa wenyeji wa wanyama wenzao katika makazi hayo yao na hapo ndipo walipoandaa karamu ya kusherehekea uhuru wa wanyama wote wa porini. Mwandishi anaeleza kuwa kulikuwa na sherehe ya kukata na shoka kwa sababu wenyeji walikuwa wameandaa mapochopocho ya vyakula.

Katika kisa cha *Mende Mdogo*, mhusika mkuu Mende Mdogo anaishi kwenye kabati nyuma ya sufuria. Mwandishi anasema kuwa anatembea usiku akitafuta chakula. Katika hali halisi, sufuria na kabati hupatikana jikoni ambapo ni makao halisi ya mende wote lakini katika kisa hiki, mandhari haya yanaibua fantasia kwa sababu kuwepo kwa Mende Mdogo pale kulimfanya atambue kwamba mende

wote walikuwa wakidhulumiwa na binadamu na kuangamizwa kwa sumu. Mandhari haya na mengine na yanavyoelezwa katika jedwali la 3 (uk.13) yanamfanya Mende Mdogo kujihisi na kutafakari kama binadamu pamoja na kujawa na wivu jambo linalofanikisha matumizi ya fantasia.

Jedwali la 3: Mandhari na Matumizi (taashira).

Hadithi	Mandhari	Matumizi katika hadithi	Umuhimu katika kuibua fantasia
<i>Nyani Mdogo</i>	Nyumbani	Makazi ya Nyani Mdogo, wazazi wake na babu	Kuibua udhahania
	Porini	Alipofanyia utafiti Nyani Mdogo	Kuibua udhahania
	Uwanja wa ndege	Nyani Mdogo aliona eropleni hapa	Kukamilisha maudhui ya utafiti
<i>Kuku na Mwewe</i>	Kijijini	Pale marafiki wawili Kuku na Mwewe walipoishi pamoja na jamii zao	Kuashiria ugumu na matatizo ya maisha
	Nyumba	Familia za Kuku na Mwewe zilimiliki nyumba	Msingi imara wa jamii
	Mjini	Jamii ya kuku ilitorokea mjini baada ya kutishwa na mwewe	Kuashiria panapoweza kupatikana riziki na maisha bora/usalama
<i>Chura na Mjusi</i>	Nyumba	Makazi ya Chura na Mjusi	Msingi imara wa jamii
	Msituni/porini	Ambamo Chura na Mjusi walikwenda kutafuta kuni	Bidii na utafutaji wa riziki
	Darini	Maficho ya mjusi	Kusaka usalama
	Mtoni	Suluhu la chura	Suluhu ya Chura
<i>Mende Mdogo</i>	Kabatini Nyuma ya sufuria	Makazi ya Mende Mdogo Makazi ya Mende Mdogo	Kuonyesha hali halisi ya makazi ya mende (ushabihikweli)
	Nyumba	Mahali Nyani alipoishi na kufanyia uganga	Kuibua taswira ya uganga
	Shimoni	Mahali panya mdogo alipojificha baada ya kukimbizwa na paka	Panya huingia shimoni anaposhtuliwa na paka (ushabihikweli)
<i>Chura na Mjusi</i>	Nyumba	Makazi ya Chura na Mjusi	Msingi imara wa jamii
	Msituni/porini	Ambamo Chura na Mjusi walikwenda kutafuta kuni	Bidii na utafutaji wa riziki

	Darini	Maficho ya mjusi	Kusaka usalama
	Mtoni	Suluhu la chura	Suluhu ya Chura

3.4 MSUKO

Hadithi ya *Nyani Mdogo*, inapoanza hadhira inaonyeshwa mhusika Nyani Mdogo ambaye ni mhusika mkuu akiwa na tatizo ambalo alitaka lisuluhishwe. Hata ingawa wazazi wake hawakuwa tayari kumsaidia, mwishoni mwa hadithi mwandishi anaonyesha ushindi aliopata kutokana na juhudi za babu yake. Hadithi ya *Kuku na Mwewe* vilevile imechukua mkondo huu. Kuku na Mwewe walikuwa marafiki wa dhati mwanzoni, wakapatwa na matatizo ambayo kila mmoja wao alijitafutia mbinu za kuyasuluhisha. Vivyo hivyo, fantasia imeibuka hadithi ya *Chura na Mjusi* katika fani ya ploti kwa kuwa mwandishi amechagua kuwasilisha kazi hii katika msuko wa moja kwa moja. Chura na Mjusi walikuwa marafiki wakubwa waliotenganishwa baadaye na tatizo la ubinafsi wa Chura. Mwandishi anaeleza kwamba walifanya kila kitu pamoja, hata porojo walipiga pamoja. Katikati mwa hadithi, Chura alipanga njama ya kumhadaa Mjusi jambo ambalo lilizua matatizo katika uhusiano wao. Mwishowe Chura anaumia kwa kuunguzwa na nyama iliyokuwa moto kwa sababu ya tamaa na ubinafsi.

Msuko unaoibua fantasia huwa sahili. Matukio yanafuatana kuanzia mwanzo hadi mwisho. Mwandishi huepuka matumizi ya mbinu rejeshi ambayo huleta utata katika hadithi. Kwa mfano, katika hadithi ya *Mende Mdogo* hadithi inapoanza mwandishi anaeleza jinsi Mende Mdogo alivyoishi katika makazi nadhifu ambapo baada ya muda mfupi alishuhudia maafa ya mende wenzake jambo ambalo lilimkosesha furaha kabisa. Hakutaka kuendelea kuishi kama mende hivyo, akaomba abadilishwe na mganga. Hata ingawa msimulizi hakutaja moja kwa moja kwamba Mende Mdogo na Nyani walikuwa marafiki wa dhati, inakisiwa kwamba walikuwa na uhusiano wa kufaana. Mambo yaliharibika wakati Mende Mdogo alitaka kubadilishwa awe binadamu. Mwandishi anasema kuwa Mganga alikataa na kumwadhibu Mende Mdogo kwa kumgeuza na kuwa mdudu mdogo dhaifu.

4. MJADALA

Imebainika kwamba mbinu ya fantasia ni muhimu katika fasihi ya watoto kwa sababu huchangia katika kupunguza makali ya lugha pamoja na unyanyapaa. Labda mwandishi wa hadithi aliona ikiwa vigumu kuchukua wahusika wanadamu na kuwapa tabia zinazohusiana na maovu. Kwa kuwa wasomaji wengi wa hadithi zake ni watoto huenda ikawa aliepuka kutumia majina halisi ya binadamu pamoja na jinsia zao ili asiwakwaze wasomaji wake lakini ahakikishe kwamba ujumbe

wake umepokelewa kwa njia yenye taadhima. Iwapo angetumia majina yanayoshabihiana na yale ya wasomaji wake huenda labda hadithi zake zingekosa ule mvuto na mnato kutoka kwa hadhira lengwa. Kwa mfano katika hadithi ya *Mende Mdogo* mhusika Mende Mdogo amewekwa katika kiwango cha fantasia. Anawakilisha binadamu wasiotosheka na kile walichojaliwa na Mola. Mhusika Mwewe katika *Kuku na Mwewe*, anawakilisha binadamu wale wenye tabia ya kulipiza kisasi badala ya kuwasamehe wenzao wanapokosewa. Naye mhusika Chura katika *Chura na Mjusi* anawakilisha wale watu wenye ulafi, ubinafsi na tamaa. Katika *Nyani Mdogo*, wazazi wa Nyani Mdogo hawawajibiki katika jamii. Maudhui haya ni bora zaidi yakifunzwa kupitia mbinu ya fantasia ambapo hapatakuwa na binadamu atakayenyanyapaiwa. Kwa mintarafu ya haya, waandishi hutumia mbinu ya fantasia kupitia kwa uhusika ili kuelekeza hadhira kukosoa unyonge wake na kuwajibikia majukumu yake ipasavyo.

Ni dhahiri kuwa fantasia hupitisha mafunzo yake kupitia uigaji. Hadhira inapoiga vitendo vya wahusika hujifunza mahitaji ya wengine huku wakitambua mbinu za kuwanasua kutoka kwenye matatizo yanayowakumba. Vivyo hivyo, watoto hujifunza mbinu mpya za kukabiliana na changamoto zozote zinazowakumba maishani. Wanaelewa sababu za watu kufanya mambo jinsi wayafanyavyo. Zaidi ya haya, kuiga na kukariri hukuza ubunifu katika uandishi. Hili ni jambo linalowasaidia watoto kutalii nyanja mbalimbali na kuibuka na ufahamu zaidi. Kwa mfano, katika pilkapilka za Nyani Mdogo za kutafiti kuhusu ndege wa mwituni (nyuni), anarudi na habari kuhusu ndege mwingine wa ajabu (kifaa cha usafiri).

Utafiti umebaini kuwa msanii Nyambura Mpesha amefanikiwa kuwasilisha ujumbe muhimu kwa hadhira yake kwa kutumia fantasia. Amewafunza watoto mambo ambayo yangukuwa magumu kwao kuelewa kwa njia rahisi yenye mnato na burudani. Kupitia kwa juhudi hizi, mwandishi amefanikiwa kuifunza hadhira yake madhara ya uovu. Inabainika katika hadithi ya Chura na Mjusi kuwa hadhira inatambua kwamba mtu anapotendea mwenzake maovu hulipwa kwa maovu yaleyale au mabaya zaidi. Hadithi ya ajabu ya Mende Mdogo inaifunza hadhira kuhusu kutosheka na jinsi Mungu alivyowaumba huku ile ya Nyani Mdogo ikisisitiza kuhusu kutia bidii katika usasi wa elimu. Katika *Kuku na Mwewe*, mwandishi anaitaka hadhira yake iwe na uwajibikaji na iepuke visa vya ulipizaji kisasi kwani vinaleta uadui wa kudumu.

Imebainika kwamba ili kuibua fantasia Nyambura Mpesha ametumia wahusika wanyama. Amewasawiri kama viumbe wenye nguvu na hekima iliyokiuka uhalisia. Aghalabu, wanasawiriwa kama wenye nguvu na uwezo unaotokana na uganga, uchawi au mazingaombwe. Maudhui yanayowasilishwa na mbinu ya fantasia hutokana na mvutano baina ya wema na uovu ambapo wema huushinda uovu. Kwa mintarafu ya fantasia imebainika kuwa waovu wote huambulia patupu. Mtafiti pia alitambua kwamba mbinu ya fantasia hufanikiwa mwandishi anapochagua kutumia mandhari ya kidhahania. Kwa kutumia mbinu mbalimbali za lugha na sanaa, mwandishi huyaweka matukio yote katika msuko sahili ili kuepuka kuikanganya hadhira yake.

5. HITIMISHO

Imetambuliwa kuwa viambajengo vyote vya fasihi ya watoto vina umuhimu hasa pale panapohusika fantasia pasipo kuvitenganisha. Hii ni kwa sababu utafiti umebaini kwamba fantasia hujengwa na vipengele vyote vya fasihi mathalan maudhui, wahusika, mandhari, lugha na msuko. Hata hivyo, kuna baadhi ya vipengele vingine ambavyo havikuangaziwa katika utafiti huu. Pana haja ya kuviangazia vipengele hivyo zaidi ili kukuza mbinu ya fantasia na kuifanya mbinu hii kuwa kifaa kinachoweza kutegemewa na kuaminika katika ufunzaji wa mambo muhimu katika jamii. Isitoshe, mbinu ya fantasia huhusika zaidi katika ufumaji wa maadili hasa kwa minajili ya kuepuka unyanyapaa. Ni afadhali kutumia wahusika wa fantasia katika uwasilishaji wa ujumbe unaolenga upambanuzi na umulikaji wa maovu yanayopatikana katika jamii badala ya kutumia wahusika halisia. Hii ni kwa sababu kwa mfano, iwapo mtunzi atachagua wahusika halisia kuwasilisha maudhui ya dhuluma, tamaa na uovu huenda akakwaza jinsia fulani au jamii kwa jumla. Kwa mujibu wa maelezo haya, utafiti unapendekeza kuwahimiza wasanii watunzi na wasomi kuchagua fantasia hasa kwa minajili ya kuikanya jamii. Hivyo, fantasia ni mbinu mwafaka katika uwasilishaji wa ujumbe kwa njia inayopunguza makali ya lugha. Kwa mujibu wa haya, pana haja ya kuishughulikia fantasia katika tanzu nyingine za fasihi mathalan, riwaya, tamthilia na ushairi.

MAREJELEO

Armitt, L. 2005.

Fantasy Fiction: An Introduction. New York: Continuum.

Bormann, E.G. 1990.

In Defense of Symbolic Convergence Theory: A Look at the Theory and its Criticism after two Decades. **Communication Theory** 4: 259–294.

Cragan, D.S. na John, F. 1995.

Symbolic Theories in Applied Communication. New Jersey: Hampton Press.

Gates, P.S., Susan B.S. na Francis, J.M. 2003.

Fantasy Literature for Children and Adults. Lanham: Scarecrow Press.

Hunt, P. (ed.) 1990.

Children's Literature: The Development of Criticism. London: Routledge, pp. 1–15.

Mpesha, N. 1997.

Nyani Mdogo. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.

2001 *Kuku na Mwewe*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.

2003 *Chura na Mjusi*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.

- 2005 *Mende Mdogo*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.
- Odaga, A.B. 1985.
Literature for Children and Young People in Kenya. Nairobi: Kenya Literature Bureau.
- Sadner, D. 1996.
The Fantastic Sublime: Romanticism and Transcendence in the Nineteenth Century Children's Fantasy Literature. Westport, Connecticut and London: Greenwood Press.
- Senkoro, F.E.M.K. 1982.
Fasihi. Dar es Salaam: Press & Publicity Center.
- Wamitila, K.W. 2003.
Kamusi ya Istilahi na Nadharia. Nairobi: Focus Publications. Ltd.
- 2006 *Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.
- 2010 *Kanzi ya Fasihi: Misingi na Uchanganuzi wa Fasihi*. Nairobi: Vide-Muwa Publishers Ltd.

About the authors: *Janice Mwikali Mutua* is a PhD student at Kenyatta University and a parttime lecturer at Egerton University. Areas of research interest are Children's Literature, Discourse Analysis and Sociolinguistics.

Chai Furaha is a Senior Lecturer in the Faculty of Arts and Social Sciences of Egerton University. Areas of interest are Linguistics and Sociolinguistics.